

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Акатов Л.И. Социальная реабилитация детей с ограниченными возможностями здоровья. Психологические основы: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 368 с.
2. Аксарина Н.М. Организация жизни детей при поступлении в детское учреждение. М., 1970.
3. Аксарина Н.М., Голубева Л.Г. Характер адаптации детей раннего возраста при поступлении в детское учреждение. М., 1974.
4. Специальная педагогика. Н.М. Назаровой.– М., 2001 г

Сатова А.К.¹, Сақып Г.М.²

Ғылыми жетекшісі пс.ғ.д., профессор

7M01902 – Арнайы педагогика: Логопедия бойынша мамандар даярлау мамандығының

2 курс магистранты gulzinateri@mail.ru

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,

Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы

**СӨЙЛЕУ ТІЛІНІҢ ЖАЛПЫ ДАМЫМАУЫ БАР МЕКТЕП ЖАСЫНА
ДЕЙІНГІ (4-5 ЖАС) БАЛАЛАРДЫҢ ҰСАҚ МОТОРИКАСЫНЫҢ ДАМУ
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ (2-3 ДЕҢГЕЙ)**

Аңдатпа

Сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бар мектеп жасына дейінгі (4-5 жас) балалардың ұсақ моторикасын дамыту өте маңызды болып табылады. Неліктен?

Сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бар балалардың ұсақ моторикасын дамыту үлкен маңызға ие. Өз кезегімізде, баланың сөйлеу дамуына әсер ететін барлық компоненттердің дамуын есте ұстаған жөн. Сонымен, қимылдарды үйлестіруді, кеңістіктік үйлестіруді, саусақтардың еркін моторикасын үйрету керек; динамикалық праксис, қол мен көздің қимылын үйлестіру керек. Осылайша, ұсақ моторика баланың сөйлеуін дамытуда үлкен рөл атқарады. Баланы сөйлеудің жалпы дамымауымен оқытуда оның дамуы өте маңызды, өйткені сөйлеу қозғалысы бір-бірімен тығыз байланысты. Мектеп жасына дейінгі балалардың саусақтарының ұсақ моторикасын дамыту үшін қолдануға болатын көптеген әдіс түрлері бар екені мәлім. Сол әдістердің бірі- саусақ ойындары. Саусақ ойын-жаттығулары балаларда ұсақ моториканы дамытудың ең танымал және қол жетімді әдістерінің бірі әрі бірегейі.

Түйінді сөздер: Сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бар балалар, ұсақ моторика, мектеп жасына дейінгі балалар, саусақ жаттығулары.

Сатова А.К.¹, Сақып Г. М.²

Научный руководитель доктор психологических наук, профессор

7M01902 – Специальная педагогика: Логопедия, Магистрант 2 курса

gulzinateri@mail.ru

Казахский национальный педагогический университет имени Абая,

Республика Казахстан, г. Алматы

**ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ МЕЛКОЙ МОТОРИКИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО
ВОЗРАСТА (4-5 ЛЕТ) С ОБЩИМ НЕДОРАЗВИТИЕМ РЕЧИ (2-3 УРОВЕНЬ)**

Аннотация

Очень важным является развитие мелкой моторики у детей дошкольного возраста (4-5 лет) с общим недоразвитием речи. Почему?

Большое значение имеет развитие мелкой моторики детей с общим недоразвитием речи. В свою очередь, следует помнить о развитии всех компонентов, влияющих на речевое развитие ребенка. Так, необходимо тренировать координацию движений, пространственную координацию, свободную моторику пальцев; динамическую праксис, координацию движений рук и глаз. Таким образом, мелкая моторика играет большую роль в развитии речи ребенка. При обучении ребенка общему недоразвитию речи очень важно его развитие, так как речевые движения тесно связаны между собой. Известно, что существует множество методов, которые можно использовать для развития мелкой моторики пальцев у дошкольников. Одним из таких методов являются пальчиковые игры. Пальчиковые игры являются одним из самых популярных и доступных методов и уникальными для развития мелкой моторики у детей.

Ключевые слова: дети с общим недоразвитием речи, мелкая моторика, дошкольники, пальчиковые упражнения.

A.K. Satova¹, Sakyp G.M²
Scientific director, doctor of Psychological Sciences, Professor
2nd course master speciality of 7M01902
gulzinateri@mail.ru
Abai Kazakh National Pedagogical University,
Republic of Kazakhstan, Almaty.

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF FINE MOTOR SKILLS OF PRESCHOOL CHILDREN (4-5 YEARS OLD) WITH GENERAL SPEECH UNDERDEVELOPMENT (LEVEL 2-3)

Abstract

The development of fine motor skills of preschoolers (4-5 years old) with General speech underdevelopment is very important. Why?

Of great importance is the development of fine motor skills in children with General speech underdevelopment. In turn, it is important to remember the development of all components that affect the speech development of the child. So, it is necessary to train coordination of movements, spatial coordination, free motor skills of the fingers; dynamic Praxis, coordination of movements of the hands and eyes. Thus, fine motor skills play a huge role in the development of a child's speech. In teaching a child with a general underdevelopment of speech, his development is very important, since speech movements are closely related to each other. It is known that there are many types of techniques that can be used for the development of fine motor skills of the fingers of preschool children. One of those methods is finger games. Finger games are one of the most popular and affordable ways to develop fine motor skills in children and one of the most unique.

Key words: children with general speech underdevelopment, fine motor skills, preschoolers, finger exercises.

Kіpіcne

Мектеп жасына дейінгі жас (4-5 жас) физикалық және психикалық дамудың жоғары қарқындылығымен сипатталады. Баланың белсенділігі артады, соның ішінде қолдың ұсақ моторикасы әр түрлі және үйлестірілген болады.

Ұсақ моторика дегеніміз не және ол не үшін қажет? «Ұсақ моторика» тіркесі адамның визуалды бақылауымен орындалатын қолдардағы ұсақ бұлшықеттердің қозғалғыштығы мен ептілігін білдіреді. Бұл дегеніміз- ұсақ моторика неғұрлым жақсы дамыған болса, баланың есте сақтау қабілеті, логикасы, сөйлеуі және ойлауы соғұрлым жақсы болады. Мәселе мынада, ми қыртысында саусақтардың қозғалысы мен сөйлеу тілінің дамуына жауап беретін аймақтар өте жақын орналасқан. Ұсақ моториканы дамыту арқылы ми қыртысында

интеллектуалды және сөйлеу қабілеттерінің дамуымен байланысты процестер де белсендіріледі.

Мектеп жасына дейінгі балалардың даму мәселелерімен айналысатын педагогтар мен психологтар ұсақ моториканың өте маңызды екендігімен бірауыздан келіседі, өйткені ол арқылы зейін, ойлау, үйлестіру, қиял, байқау, визуалды және моторлық есте сақтау, сөйлеу сияқты сананың жоғары қасиеттері дамиды. Ұсақ моториканы дамыту өмірде де маңызды. Бала өскен кезде оған жазу, киіну, сондай-ақ әртүрлі тұрмыстық және басқа әрекеттерді орындау үшін нақты үйлестірілген қозғалыстар қажет болады.

Тарихқа көз жүгіртіп қарасақ, өткен ғасырдың ортасында балалардың сөйлеу қабілетінің даму деңгейі қолдың ұсақ моторикасының қалыптасуына тікелей байланысты екендігі анықталды. Егер саусақтардың қозғалысының дамуы артта қалса, онда сөйлеу дамуы да кешіктіріледі, дегенмен жалпы моторика нормадан жоғары болуы мүмкін. Ғалымдардың көптеген зерттеулері саусақтардың қозғалысы орталық жүйке жүйесінің дамуын ынталандыратынын және баланың сөйлеуінің дамуын тездететінін дәлелдеді [1].

Осылайша, баланың ұсақ моторикасын дамыта отырып, мидың тиісті бөлімдерін, дәлірек айтқанда, бір-біріне өте жақын орналасқан саусақтардың қозғалысы мен сөйлеуге жауап беретін орталықтарын ынталандыра отырып, педагог сөйлеуге жауап беретін көрші бөлімдерді де белсендіреді.

Педагог Василий Сухомлинский «баланың ақыл-ойы саусақтарының ұшында» деген сөзі қаншалықты салмақты екені түсінікті. Ал әйгілі неміс ғалымы Эммануэль Кант қолдарды ми жарты шарларының көрінетін бөлігі деп атады. Италияндық гуманист және мұғалім, әлемге әйгілі әдістеменің авторы Мария Монтессори балалармен жұмыс жасауда қол дағдыларын сәтті қолданған болатын. Оның пікірінше, ерте мектепке дейінгі жаста сенсорлық дамудың маңызы зор.

Сонымен қатар, сенсорлық даму қолдың ұсақ моторикасымен тікелей байланысты, өйткені сезім мүшелерінің бірі- сипап сезу мектеп жасына дейінгі балаларда қоршаған әлем туралы көптеген ақпарат береді. Күнделікті өмірдегі жаттығулар кішкентай балалар үшін өте маңызды.[2] Бала әлі өте кішкентай болған кезде, анасы қолдарын алып, күніне бірнеше минут саусақтарын ақырын уқалайды. Біртіндеп массаж қимылдары, күрделі саусақ жаттығулары, ойындар және т.б. қосылады. Кішкентай бала сәл өскенде, оған құрылымы бойынша ерекшеленетін әртүрлі ойыншықтарға қол тигізуге рұқсат беру керек. Мысалы, баланы құм жәшігінде ойнату, матаға тігілген түймелерді ойын ретінде ұсынуға болады. Осы кезеңде нәресте неғұрлым көп сипап сезу жаттығуларын игерсе, оның дамуы үшін соғұрлым жақсы болады. Мектеп жасына дейінгі балалар арнайы ойындар мен сабақтар арқылы ұсақ моториканы дамытуды жалғастырады (сурет салу, мүсіндеу, мозаика, аппликация т.б) [3].

Ұсақ моториканың ерте жаста даму ерекшеліктері

1) ұсақ моторика жүйке жүйесімен тығыз байланысты болғандықтан баланың жадына, оның зейіні мен көруіне, қабылдауына тікелей байланысты.

2) ұсақ моториканы дамыту өте жақын орналасқан сөйлеу және мотор орталықтарын белсендіреді. Ұсақ моториканы қалыптастыра отырып, біз баланың мектеп жасына барғанда жазу үлгісіне, сөйлеуіне, реакция жылдамдығына әсер етеміз.

3) ұсақ моториканың даму деңгейі бойынша баланың психикалық дамуы, оның мектепте оқуға дайындығы туралы айтуға болады.

4) ұсақ моториканы дамыту баланың шығармашылық тұрғыдан қарқынды дамуына ықпал етеді.

Т.Б.Филичева сөйлеу тілі жалпы дамымауы бар балалардың ұсақ моторикасын дамытудағы қателіктер қозғалыстардың дәлдігіне, олардың жылдамдығы мен ауысуына әсер ететінін атап өтті. Мұндай бала қозғалыстарды біркелкі және тез орындай алмайды, бір әрекеттен екіншісіне ауыса алмайды. Сөйлеу тілі жалпы дамымауы бар балаларға қол қимылдарын саралау қиынға соғады; олар кейбір заттарды түйсіктіре отырып танымайды.

Автор Заикина Е.Д. жалпы сөйлеу тілі жалпы дамымаған балаларда неврологиялық тексеру кезінде келесі ерекшеліктерін талдады:

- ✓ ыңғайсыз, бөлінбеген қозғалыстар;
- ✓ шамадан тыс жұмыс кезінде синкенезиялар байқалады (бірлескен қозғалыстар);
- ✓ кеңістіктік ұйымда қателіктер бар; шектелген, синхронды емес қозғалыстар;
- ✓ өз іс-әрекеттерін бақылауы бұзылған.

Сонымен, сөйлеу тілі жалпы дамымаған балалар, сөйлеуді дамыту нормасы бар балаларға қарағанда, заттарды ұстап, жүре бастайды, бір және екі аяққа секіреді. Ал ұсақ моторикасы дамымаған жалпы сөйлеу қабілеті бұзылған балалар (аяқ киімнің бауын байлау, киімнің түймелерін түймелеу, қасық-шанышқыларды дұрыс ұстай алмай) қиналады. [4]

Сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бар мектеп жасына дейінгі (4-5 жас) балалардың ұсақ моторикасын дамыту өте маңызды болып табылады. Неліктен?

Сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бар балалардың ұсақ моторикасын дамыту үлкен маңызға ие. Өз кезегімізде, баланың сөйлеу дамуына әсер ететін барлық компоненттердің дамуын есте ұстаған жөн. Сонымен, қимылдарды үйлестіруді, кеңістіктік үйлестіруді, саусақтардың еркін моторикасын үйрету керек; динамикалық праксис, қол мен көздің қимылын үйлестіру керек. Осылайша, ұсақ моторика баланың сөйлеуін дамытуда үлкен рөл атқарады. Баланы сөйлеудің жалпы дамымауымен оқытуда оның дамуы өте маңызды, өйткені сөйлеу қозғалысы бір-бірімен тығыз байланысты.

Сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бар балалардың қолдарының қозғалысы үйлесімділікте жұмыс жасамайды. Яғни оларға екі қолмен бірден қимыл жасау қиынға соғуы мүмкін, ал пирамиданы жинау кезінде бала негізді бір қолымен ұстай алмайды, ал екінші қолымен сақинаны өзекке құрастыра алмайды. Сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бар балалар үшін екі қолдың позициясы бір уақытта өзгертін тапсырмаларды орындау өте қиын. Олар жиі қателеседі, артық қозғалыстар жасайды немесе оларды азайтады, позицияларды өзгертпестен бірдей қозғалысты көбейте алады. Сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бар мектеп жасына дейінгі балалардағы ұсақ моториканың ерекшелігі балалар шығармашылықпен айналысқанда көбірек байқалады. Балалар қағазбен жұмыс жасауға нашар бағытталған. Оларға түзу сызық салу, ұсақ бөлшектерді салу қиынға соғады, бұл өз кезегінде жазуға әсер етеді. Әріптерді жазғанда жолдан шығып кету, әріптерді бұрмалап қате жазу секілді қателіктер байқалады. [5]

Монтессоридің пікірінше, ұсақ моториканы дамытатын жаттығулар арқылы бала өзін және заттарын бақылауды үйренеді, түймелерді дұрыс түймелеуді, оларды тігуді, аяқ-киімінің жібін байлауды үйренеді. Яғни, қолдың ұсақ моторикасы баланың *тәуелсіздігін, өз-өзіне қызмет етуін қалыптастырумен де байланысты*, демек, ұсақ мотор функцияларын дамыту, қозғалыстарды үйлестіру, зейінді шоғырландыру, таңдалған жұмысты соңына дейін жеткізе білу, жасалғаннан ләззат алу адамның жеке басын қалыптастыру үшін де өте маңызды. Мектеп жасына дейінгі балалардың саусақтарының ұсақ моторикасын дамыту үшін қолдануға болатын көптеген әдіс түрлері бар екені мәлім. Сол әдістердің бірі- саусақ ойындары. Саусақ ойын-жаттығулары балаларда ұсақ моториканы дамытудың ең танымал және қол жетімді әдістерінің бірі әрі бірегейі.

Саусақ ойындарын бала қанша минут ойнайды?

Саусақ ойындарын қанша уақыт ойнауы баланың жасына байланысты. Есіңізде болсын, мектеп жасына дейінгі балалар үшін бір жас айырмашылығы өте маңызды. Егер 4 жасар бала бір ойын түріне шамамен 10-15 минут көңіл бөле алса, онда 5 жасар бала үшін бұл аралық 2 есе дерлік артады және 20-25 минутты құрайды. Ойын сабақтарының ұзақтығына балалардың қызығушылығы да әсер етеді. Егер балаға қандай-да бір ойын ұнамаса, онда сіз баланың назарын ұзақ уақыт ұстай алмайсыз. Сондықтан, ұсақ моториканы дамыту үшін саусақ ойындарын таңдап, балалардың не нәрсеге қызығушылығы бар соған назар аударуымыз керек.

Ұсақ моториканы жаттықтыруға арналған ойындар мен жаттығулар өте көп

Мысалы:

- Үйдегі құмсалғыш. Иә, тазалау қосылады. Бірақ баланың қуанышы, сондай-ақ осындай ойынмен қамтамасыз етілетін әсер барлық кішігірім қиындықтардан асып түседі.

- Коллаждар мен қолөнер жасау. Әрине, бөлшектерді кесу, өрнектер мен қосымшалар жасау.

- Табиғи материалдардан қолөнер жасау. Біз көшеде желелер, бұтақтар, жидектер мен конустарды жинаймыз, ал үйде ол нағыз орман шедеврлерін жасайды.

- Біз қажетті дағдыларды сіңіріп, саусақтарымызды дамытамыз: түймелерді шешіп, бекітеміз, найзағайларды шешеміз, шілтерді шешеміз, ілгектерді, саңылауларды жабыстырамыз [6].

Ата-аналарға:

1. Сабақтарды мүмкіндігінше ертерек бастаңыз және жаттығулардың жүйелілігін ұстаныңыз.

2. Жаттығуларды қолдарыңыз бен саусақтарыңызға массаж жасаудан бастауға тырысыңыз.

3. Баланы қызықтыру үшін жаттығуларды ойынмен біріктіріңіз.

4. Жаттығулар кешенінде қолдың босаңсуын және созылуын қамтитын схеманы қолдану маңызды.

5. Бала белгілі бір қимылдарды өз бетімен жасауды үйренгенше, анасы оған саусақтарының қажетті жағдайын түзетуге, қозғалысты өздері орындауға, оларды дұрыс орындауға көмектесуі керек.

6. Ең қарапайым жаттығулардан бастаңыз, күрделі жаттығуларға көшу біртіндеп болуы керек.

7. Баланың шығармашылық дамуына үлес қосыңыз оның жаңа жаттығуларды өз бетінше ойлап табуға деген ұмтылысын көтермелеңіз.

8. Егер бала шаршаса немесе ашуланса, жаттығуды тоқтатыңыз. Балаңызды жетістіктері үшін мақтауды ұмытпаңыз. [7]

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Андрианова, Д. В. Развитие речи детей дошкольного возраста через легоконструирование / Д. В. Андрианова // Дошкольная педагогика. – 2017. – № 9. – С. 9–10. – ISSN 1726-0973.

2. Бачина, О. В. Пальчиковая гимнастика с предметами. Определение ведущей руки и развитие навыков письма у детей 6–8 лет: практ. пособие для педагогов и родителей / О. В. Бачина, Н. Ф. Коробова. – М.: АРКТИ, 2006. – 88 с.: ил. – (Развитие и воспитание). – ISBN 5-89415-524-X.

3. Борисова, М. М. Пальчиковые игры: играем с детьми дома / М. М. Борисова // Дошкольник. Методика и практика воспитания и обучения. – 2012. – № 8. – С. 36–38. – ISSN 2223-7003.

4. Жукова, О. Развитие руки: просто, интересно, эффективно / О. Жукова // Дошкольное воспитание. – 2006. – № 11. – С. 14–16.

5. Кинаш, Е. А. Формирование графических умений и навыков у детей с ограниченными возможностями здоровья / Е. А. Кинаш // Дошкольное воспитание. – 2015. – № 9. – С. 89–99. – ISSN 0012-561X.

6. Кошлева, Г. А. 100 игр для развития дошкольника. Игры на каждый день про все на свете. Игровая деятельность с нетрадиционным оборудованием / Г. А. Кошлева. – Волгоград: Учитель. 2018. – 81 с. – (Игровая деятельность в ДОУ). – ISBN 978-5-7057-5298-0.

7. Левушкина, С. Игры и упражнения в сенсорном развитии / С. Левушкина // Дошкольное воспитание. – 2012. – № 11. – С. 85–87. – ISSN 0012-561X.